

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

ՆՈՒՆԵ ՄԿՐՏՉՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Արեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի
գիտաշխատող, Բանասիրական գիտությունների թեկնածու
ՀՏԴ 37 (479.25)(091)

ՄԱՆՈՒԿ ԱԲԵՂՅԱՆԸ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺ

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. դպրոցաշինություն, ուսուցչապետ, գիտական-մանկավարժական, հայագետ, ճեմարան, Հովնանյան դպրոց, Գիտությունների Ակադեմիա:

Ключевые слова и выражения: создание школы, профессор, научно-педагогический, арменовед, академия, школа Овнаняна, Академия Наук.

Key words and expressions: School-Building, Master, Scientific, Pedagogical, Armenianologist, Educational Institution, Hovnanyan School, The Academy of Sciences.

Մանկավարժության պատմությունը հատկանշվում է բազմաթիվ նվիրյալների անուններով, որոնց մեջ իր կատարած գործի արժեքով և նշանակությամբ ուրույն տեղ է զբաղեցնում Մանուկ Արեղյանը: Նրա գիտական-բանասիրական գործունեության մասին խոսվել է բազմաթիվ անգամներ: Այս հոդվածով մենք ցանկանում ենք լուսաբանել Արեղյանի մանկավարժական գործունեությունը՝ նրան համարելով դպրոցաշինության և հայ մատաղ սերնդի կրթության ու դաստիարակության մեծագույն նախանձախնդիրներից մեկը: Մանուկ Արեղյանը երկարամյա վաստակավոր դաստիարակ և ուսուցչապետ է, ներհուն ուսումնասիրողը մեր հին ու նոր լեզվի ու գրականության:

Մանուկ Արեղյանի գիտական-մանկավարժական աշխատություններն այսօր դարձել ուղեցույցներ հայոց լեզու և գրականություն դասավանդող ուսուցիչների համար: Նա մի խոշոր հայագետ է, որը վիթխարի ժառանգություն է թողել մեզ, և մեր՝ ուսուցչությամբ զբաղվողներիս պարտքն է յուրացնել այդ ժառանգությունը, Մանուկ Արեղյանի նման հետևողականորեն ու անդադրում աշխատել այն հիմնահարցերի լուծման վրա, որոնք ուսումնական հաստատություններում դեռ անլուծելի կամ սակավ ուսումնասիրված են մնացել:

Ոչ միայն ամեն մի ուսուցիչ, այլև յուրաքանչյուր գրագետ հայ անհատ, որ կոչում ունի հայոց լեզվի և գրականության ուսուցման ասպարեզում առաջնակարգ դեր կատարելու, տարրական պարտականություն պետք է համարի շարունակ խորանալու հայրենագիտության մեջ, հարստացնելու

իր լեզվական գիտելիքները՝ ուսումնասիրելով Մանուկ Աբեղյանի մանկավարժական փորձն ու գիտական աշխատությունները: Այդպես մենք կարող ենք լրջորեն արտահայտել մեր հարգանքն ու սերը մեծ ուսուցչի գործունեության հանդեպ:

Մանուկ Աբեղյանի մանկավարժական գործունեությունը պայմանականորեն կարելի է բաժանել երեք փուլերի: Առաջին փուլը սկսվում է նրա ուսանելու տարիներից, դեռևս ձեմարանում սովորելու տարիներին Մանուկ Աբեղյանը ուշի ուշով հետևում էր ուսուցչի՝ Էջմիածնի համեստ միաբաններից մեկի՝ Մակար վարդապետի դասավանդման մեթոդին, սաներին կրթելու նրա կարողություններին: Դասավանդման հմտություններ սովորում է նաև իր ուսուցիչներից՝ հայտնի բանասեր և հայագետ Կարապետ Կոստանյանից, մանկավարժ Սեդրակ Մանդինյանից, որոնք ազգի հոգևոր բարգավաճման գլխավոր հիմքը տեսնում են ուսման և կրթության մեջ:

Գնահատելով ձեմարանում նրա ձեռք բերած գիտելիքները և գրական-մանկավարժական պատրաստվածությունը՝ հիմնարկության տեսչությունը նորավարտ Մանուկ Աբեղյանին նշանակում է դասարանական բաժնի ուսուցիչ: Ուսանողության և ուսուցչության տարիներին նա ձեմարանում ընկերական և բարեկամական կապեր է հաստատում մի շարք ուրիշ ձեմարանցիների հետ՝ Ստեփան Մալխասյանց, Ստեփան Կանայանց, Մկրտիչ Ղազարյան, Միկ. Ադոնց և ուրիշներ, որոնք հետագայում դարձան անվանի դեմքեր մանկավարժական և հայագիտական ասպարեզներում: Աբեղյանը Էջմիածնի ձեմարանի դպրոցում աշխատելու տարիներից սկսած հայոց լեզվի և գրականության դասավանդությունը իրականացնում էր ընթերցանությունը և վերլուծական մտածողությունը զարգացնելու մեթոդով. Մաներն ընթերցում էին մեր թե՛ արևելյան և թե՛ արևմտյան աշխարհաբարով նոր գրականությունից որոշ հատվածներ, աշխատում էին ընտիր ու կանոնավոր գրական լեզվով վերապատմել կարդացածը, նույնիսկ որոշակի կտորներ անգիր էին անում. «Ընտրվում են, իհարկե, այնպիսի հատվածներ, որ ընտիր ու ճոխ լեզվով են, գրում է Աբեղյանը, թեպետ ընտրությունը շատ նեղ սահմանում է լինում, որովհետև դասագիրք չլինելով՝ կարդում են մի քանի հեղինակի մի քանի երկերից միայն: Վերլուծում են կարդացած հատորների կազմությունը, մասերի տրամաբանական կապակցությունը և այլն: Սովորում են այդ հատվածների մեջ պատահած անծանոթ բառերի ու դարձվածների

նշանակությունը, անսովոր քերականական ձևերը, ամբողջ քերականությունը»¹:

Գևորգյան ճեմարանում երկու տարի (1885- 1887) պաշտոնավարելուց հետո Մանուկ Աբեղյանը հրավիրվում է Շուշիի թեմական դպրոցը՝ որպես հայոց լեզվի և գրականության ուսուցիչ: Երեք տարի (1887-1890) նա դասավանդում է այդ դպրոցում՝ պաշտոնակից ունենալով Նիկ. Մելիք-Թանդեյանին (հետագայում՝ Ներսես արքեպիսկոպոս), Սամվել Գյուլզադյանին (Ֆիրդուսու Շահ-նամեի թարգմանիչը), Հակոբ Ճաղարբեդեյանին, Գաբրիել վարժապետ Ղուլիքնիսեյանին և մի շարք վաստակավոր մանկավարժների:

Մանուկ Աբեղյանը Շուշի՝ թեմական դպրոցում սովորելու է տանում նաև իր եղբոր որդուն՝ Արտաշես Աբեղյանին՝ ստանձնելով նրա ուսման և դաստիարակության հոգը: Այստեղ է, որ գործուն դեկավարի՝ Մանուկ Աբեղյանի և թեմական դպրոցի մի քանի ուսուցիչների մասնակցությամբ կազմվում է գրական-մանկավարժական մի խմբակ, ուր հաճախ գրական, կամ մանկավարժական հարցերի շուրջ դասախոսություններ են ընթերցում և դասավանդման մեթոդների շուրջ մտքերի փոխանակություններ են ունենում բազմաթիվ մանկավարժներ: Թեև պաշտոնով ոչ ուսուցիչ՝ այդ խմբակի անդամ էր նաև Առաքել Բաբախանյանը՝ Լեոն:

Թիֆլիսի Հովնանյան դպրոցի տեսուչ, Աբեղյանի ճեմարանական ուսուցիչ, հայտնի թարգմանիչ Փիլիպոս Վարդանյանը 1890թ. Մանուկ Աբեղյանին հրավիրում է կովկասահայ օրիորդաց ամենանշանավոր վարժարանում դասավանդելու հայոց լեզու և գրականություն: Շուրջ երեք տարի (1890- 1893) մեծ հաջողությամբ ուսուցանում է Թիֆլիսի Հովնանյան դպրոցում՝ ցուցաբերելով մանկավարժական բեղմնավոր արդյունք: Ծխական դպրոցների համար պատրաստելով հայոց լեզուն դասավանդող մեծաթիվ վարժուհիներ և ընդունելով հայ կնոջ ազատության և իրավունքի իրագործման պատմական կարևորությունն ու անհրաժեշտությունը՝ Աբեղյանը գտնում էր, որ «կանանց կրթության, լուսավորության, նրանց մտավոր-կուլտուրական ընդհանուր մակարդակի բարձրացումը ինքնըստինքյան կնախապատրաստի և կլուծի կնոջ ազատության և իրավունքի հարցը»²:

Ութ տարի մանկավարժական- գրական գործունեություն (1885-1893) ունենալուց հետո, քսանութ տարեկանում Մանուկ Աբեղյանին հաջողվում է

¹ «Հորիզոն», 1910, № 193:

² «Նոր դար», 1890, № 64, 65:

1893թ. բարձրագույն կրթություն ստանալու նպատակով մեկնել արտասահման:

Պարապելով ջանասիրաբար և ձեռք բերելով ուսուցման ու դաստիարակության մեթոդների մեծագույն պաշար և բազմակողմանի հմտություն Մանուկ Աբեղյանը 1898թ. վերադառնում է հայրենիք և հրավիրվում է Էջմիածնի Գևորգյան Ճեմարան՝ որպես հայոց լեզվի և գրականության ուսուցիչ և լսարանային բաժնի դասախոս: Այսպես սկսվում է մանկավարժական գործունեության երկրորդ, բավականին նշանակալից ու բեղմնավոր փուլը: 1898-1914թ.-ին, շուրջ16 տարի, Մանուկ Աբեղյանը ուսուցիչ է եղել Գևորգյան Ճեմարանում և աշխատել այնպիսի մարդկանց հետ, որոնք նույնպես մեծ անուն ու հեղինակություն էին վայելում իրենց գործունեության ասպարեզում՝ հռչակավոր բանասեր Կարապետ Կոստանյան, խոշոր գիտնական Կարապետ Տեր-Մկրտչյան, անգուգական երաժիտագետ Կոմիտաս, բանաստեղծ Հովհաննես Հովհաննիսյան, հայտնի մանկավարժ Սեդրակ Մանդինյան, ակադեմիկոս Հակոբ Մանդինյան, Գիտությունների Ակադեմիայի իսկական անդամ Հր. Աճառյան, Ստեփան Կանայան և այլք. «Եվ այս փայլուն կաճառի մեջ առաջնակարգ տեղերից մեկն էր գրավում Մանուկ Աբեղյանը»³:

Առանձնապես ուսանելի էին ու արդյունավետ նրա մայրենի լեզվի և գրականության գործնական պարապմունքները Ճեմարանի լսարանական բաժնում: Աբեղյան մանկավարժը իր աշակերտներին իսկապես սովորեցնում էր գրական- գեղարվեստական վերլուծություններ կատարել, տարբերակել գլխավորը երկրորդականից, ուշադրությունը կենտրոնացնել հիմնականի վրա: Ճեմարանում դասավանդելու վերջին տարիներին Աբեղյանը ցանկանում էր արմատական բարեփոխումներ կատարել դպրոցական բաժնում դասավանդվող գրաբարի և աշխարհաբարի ծրագրերում և ըստ այդմ կազմել մեր հին մատենագրությունից մի ընտիր ծաղկաքաղ. «Օաղկաքաղն ունենալու էր ընդարձակ ներածություն և ընդգրկված նյութը դասակարգվելու էր մանկավարժական այնպիսի սկզբունքով, որ մեծապես նպաստեր թե՛ գրաբարի, թե՛ հին գրականության ու հայոց պատմության ուսուցմանը: Սակայն այդ լավ ծրագիրը, որ նույնիսկ գրավոր ներկայացվում է Ճեմարանի տեսչին, ինչ- ինչ պատճառներով մնում է չիրագործված»⁴:

1914-1919թթ.-ին Աբեղյանը տեղափոխվում է Թիֆլիս՝ որպես Ներսիսյան և Հովնանյան դպրոցների ուսուցիչ և դասավանդում հինգ տարի:

³ Եր. Տեր-Մինասյան «Մ.Աբեղյանի կյանքն ու գործը», Ե. 1946, էջ 10:

⁴ Սարգիս Հարությունյան, Մանուկ Աբեղյան, Երևան, 1970, էջ 60:

Այս շրջանը կարելի է համարել Մանուկ Աբեղյանի մանկավարժական գործունեության երրորդ փուլը: Թիֆլիսում նա դասավանդում էր նաև պետական գիմնազիաներում, որտեղ գործ ուներ այլասերված բուրժուազիայի երես առած զավակների հետ, որոնք էլ արհամարհում էին հայ ժողովրդին ու հայոց լեզուն և գրականությունը: Այդ տարիներին ցարական Ռուսաստանը արգելքներ էր ստեղծում Անդրկովկասում համալսարան կամ որևէ բարձրագույն դպրոց հիմնելու բոլոր ջանքերի ու առաջարկների առջև: Ավելին, նա խիստ սահմանափակում ու խափանում էր մինչև իսկ հայենիքում մայրենի լեզվով ազգային կրթությունը: Մանուկ Աբեղյանը, լինելով հայ ազգի առաջավոր մտավորականներից ու մանկավարժներից մեկը, դեմ էր նման արգելքներին: Եվ, երբ 1920թ. Ալեքսանդրապոլում հիմնվում է Հայաստանի համալսարանը, Մանուկ Աբեղյանը, բնականաբար, դառնում է անդրանիկ դասախոսներից մեկը՝ այդ աշխատանքով զբաղվելով մինչև խորին ծերություն. «Մկսվում է Մանուկ Աբեղյանի գիտական և դասախոսական գործունեության վերջին, ամենաբեղմնավոր էտապը Պետական համալսարանում և Գիտությունների Ակադեմիայում»⁵:

Մանուկ Աբեղյանը գրեթե վաթսուն տարիների բեղմնավոր մանկավարժական գործունեություն ուներ, որի ընթացքում ուսուցանողի ու դաստիարակի դեր է կատարել ժամանակի մեր ամենահայտնի կրթական օջախներում՝ Էջմիածնի Գևորգյան Հեմարան, Շուշիի և Թիֆլիսի թեմական դպրոցներ, Թիֆլիսի օրիորդաց վարժարան, Հայաստանի համալսարան: Եղել է Կովկասի հայ ուսուցիչների արհեստակցական միության Էջմիածնի գավառի հիմնադիրը և տարիներ շարունակ այս ճյուղի վարչության նախագահը, գիտական և մանկավարժական դասախոսություններ է կարդացել Երևանում, Էջմիածնում, Թբիլիսիում, Բաքվում: Հմուտ մանկավարժը գտնում էր, որ եթե մի ազգի մեջ ընդհանուր կրթությունը չի ծավալվում ամենուր և ուսումը մնում է միայն իբրև որոշ դասի առանձնաշնորհ, ապա այդ կրթահամակարգը զարգացում ապրել չի կարող:

Մանուկ Աբեղյանի մանկավարժական- ուսուցչական գործունեության հետ սերտորեն կապված են իր մանկավարժական և գիտական բազմաթիվ աշխատություններն ու վաստակները, որոնք ,կարծում ենք, կարելի բաժանել հայոց լեզվի և հայ գրականության դասավանդման վերաբերյալ մեծարժեք գործերի:

Դպրոցական պահանջներին համապատասխան են գիտնականի ստեղծած հայոց լեզվի քերականության դասագրքերը, հատկապես

⁵ Եր. Տեր-Մինասյան «Մ.Աբեղյանի կյանքն ու գործը», Ե., 1946, էջ 12:

«Տարրական քերականությունը», որում մանրամասն տրված դասընթացը և ուսուցման մեթոդները սահմանված են նախակրթարանների կամ տարրական վարժարանների աշակերտության համար, ինչպես նաև «Աշխարհաբարի քերականությունը»՝ նախատեսված միջնակարգ դպրոցի սաների համար: Դասագրքերը դպրոցներում երկար տարիներ եղել են գործածության մեջ: «Տարրական քերականությունը» ունեցել է մի քանի տպագրություն՝ միշտ ենթարկվելով մշակման ու բարեփոխման, իսկ «Աշխարհաբարի քերականությունը» ստեղծված է լեզվական գիտական հիմունքներով՝ բնականաբար, հաշվի առնելով դպրոցականների տարիքային և հոգեբանամանկավարժական առանձնակատկություններն ու հնարավորությունները: Թե «Տարրական քերականությունը», թե մանավանդ «Աշխարհաբարի քերականությունը» պարունակում են ոչ միայն անհրաժեշտ գիտելիքներ արևելահայ աշխարհաբարի մասին, այլև ուղղագրական կարևոր գիտելիքներ: Մանուկ Աբեղյանը քերականական կանոնների ուսուցումը դուրսից դարձնելու համար վերջիններիս կցել է համառոտ վերլուծություններ, դյուրմբոցների գործնական վարժություններ և անհրաժեշտ բառացանկեր:

Տաղանդավոր գիտնական-մանկավարժը աշխարհաբարի քերականության անբաժանելի մասն է համարում շարահյուսության ճիշտ ուսուցումը, որը բոլորովին անտեսվում էր կամ թերի էր ուսուցանվում մեր դպրոցներում: Մանուկ Աբեղյանը լրացնում է այդ զգալի թերին և ստեղծում «Աշխարհաբարի շարահյուսությունը» մեծարժեք գործը՝ որպես արդի հայերենի ուսուցման ավելի բարձր դասընթաց: Նա իր գրքում քննում է ոչ միայն արևելահայ, այլև արևմտահայ գրական լեզուն և իր սաներին բացատրում առանձնահատկությունները: Աշխատությունն օժտված է բազմաթիվ օրինակներով և նմուշներով՝ քաղված մեր ընտրելագույն հեղինակների երկերից: Մեծապես օգտակար քերականական դասընթաց է՝ նախատեսված ոչ միայն որպես դասագիրք աշակերտների համար, այլև որպես ուսումնասովորական ձեռնարկ ուսուցիչների և, առհասարակ, հայերենի ուսուցմամբ հետաքրքրվող բոլոր մարդկանց համար:

Մանուկ Աբեղյան քերականական դասագրքերը և ուսումնասիրությունները մեծ մասամբ ներառում էին աշխարհաբար լեզուն, բայց նա մի աշխատանք էլ նվիրել է մեր հին լեզվին՝ «Գրաբարի համառոտ քերականություն»-ը (Վաղարշապատ 1907): Այս դասագիրքը ևս հաշվի է առնում դպրոցական պահանջները, այն երկար տարիներ գործածության մեջ էր ոչ միայն դպրոցներում, այլև Էջմիածնի Ճեմարամում և Հայաստանի Համալսարանում: Մեծն գիտնական-մանկավարժի կարծիքով դպրոցներում աշխարհաբարի ուսուցումը պետք է առաջնայինը լինի՝ աշակերտի դպրոց մտած օրից մինչև ավարտելը: Իսկ գրաբարի ուսուցման համար առանձին

դասեր պետք է հատկացնեն, այն էլ միայն բարձր դասարաններում, երբ աշակերտը բավական հմտացած կլինի հայոց լեզվին, սովորած կլինի աշխարհաբարի ամբողջ քերականությունը և լավ ծանոթ կլինի թե՛ արևելյան և թե՛ արևմտյան գրական լեզվին: Գրաբարի քերականականության նպատակն էլ այժմ, իհարկե, այլևս այն չէ, ինչ որ առաջ, երբ պետք էր ուղիղ գրաբար գրել սովորել, այն էլ հինգերորդ դարի «Եղիշէի կամ Խորենացու» լեզվով գրաբար: Արեղյանի կարծիքով՝ գրաբարի քերականությունը միայն իբրև միջոց պետք է ծառայի հայ հին լեզուն հասկանալու համար և ապա պիտի օգնի մեր լեզվի կազմությունն ու պատմական զարգացումը բացատրելուն: Այս երկու նպատակի համար էլ կազմվեց «Գրաբարի քերականականության» դասագիրքը, բայց այդ հրատարակելու փոխանակ՝ մի քանի ուսուցիչների խորհրդով ու ցանկությամբ լույս տեսավ՝ «Համառոտ քերականությունը», որի մեջ չներառվեցին մեր լեզվի պատմական-քերականության խնդիրները՝ պահելով դրանք Աշխարհաբարի քերականականության դասընթացի մեջ ներկայացնելու համար: Այս «Համառոտ քերականության» դասընթացից (քանի որ գրաբարի ուսուցումն աշխարհաբարի ուսուցումից հետո պիտի տրվի) դուրս է թողնված այն ամենը, որ ընդհանուր քերականականությանն է վերաբերում և հատուկ է նաև աշխարհաբարին, որ և աշակերտն պետք է սովորած լիներ «Տարրական քերականությունից» կամ «Աշխարհաբարի քերականությունից»: Բայց դրա փոխարեն, որքան հնարավոր է, մանրամասն վերցված են գրաբարի ձևերը՝ խոնարհում, հոլովում, նախդիրների գործածություն և մի քանի շարահյուսական կանոններ, որոնք հատուկ են միայն գրաբարին, կամ աշխարհաբարում հազվադեպ են հանդիպում. «Քերականությանս մեջ բերած օրինակների հեղինակները չնշանակեցինք ավելորդ տեղ չբնակելու համար, մանավաղ, որ այժմ լեզվի ընտրության և ոչ ընտրության խնդիր չկա: Գրաբարն այժմ կարդում ենք աշխարհաբարի ձևով, իսկ աշխարհաբարը գրում ենք մեծ մասամբ գրաբարի ձևով: Գրաբարի և աշխարհաբարի բառերը մեծ մասամբ նույն են. սակավաթիվ բառեր կան գրաբարում, որոնք աշխարհաբարում չեն գործածում, օր. մորթել՝ գրաբարում նշանակում է մորթազերծ անել, քերթել, ապա երկրորդաբար՝ փողոտել, վիզը կտրել, իսկ աշխարհաբարում նույն բառը գործածվում է միայն երկրորդ իմաստով: Բառակազմության նկատմամբ գրաբարն ու աշխարհաբարն իրարից առանձին տարբերություն չունեն: Գրաբարի էական տարբերությունը աշխարհաբարից՝ ձևաբանության և շարահյուսության մեջ է»⁶:

⁶ Մանուկ Արեղյան, Գրաբարի համառոտ քերականություն, Վաղարշապատ, 1908:

Լինելով պահանջկոտ գիտամանկավարժական գործիչ՝ Մանուկ Աբեղյանը նույնը պահանջում էր նաև իր սաներից: Վաստակավոր ուսուցչապետն իր բազմամյա մանկավարժական գործունեության ընթացքում՝ իբրև հայոց լեզվի և գրականության ուսուցիչ և դասախոս, կրթել ու դպրոց է ճանապարհել հարյուրավոր հմուտ ուսուցիչների, որոնք արարել են ոչ միայն տարրական ու միջնակարգ վարժարաններում, այլև բարձրագույն հաստատություններում՝ շարունակելով ավանդապահը լինել իրենց ստացած կրթության և ուսման՝ տրված Մանուկ Աբեղյանի և մյուս երախտավորների կողմից: Ինչպես նկատել է հայագետ ակադեմիկոս Արամ Ղանալանյանը. «Իր հասարակական-մանկավարժական երկարամյա բեղմնավոր գործունեությանը, հայագիտությանը մատուցած մեծագույն ծառայությունների համար Մանուկ Աբեղյանը, ըստ արժանվույն, մեծարվել ու գնահատվել է Հայաստանի կառավարության և համապատասխան կազմակերպությունների կողմից»⁷:

Ն. Մկրտչյան

Մանուկ Աբեղյանը մանկավարժ Ամփոփում

Մանկավարժության պատմությունը հատկանշվում է բազմաթիվ նվիրյալների անուններով, որոնց մեջ իր կատարած գործի արժեքով և նշանակությամբ ուրույն տեղ է զբաղեցնում Մանուկ Աբեղյանը: Նրա գիտական-բանասիրական գործունեության մասին խոսվել է բազմաթիվ անգամներ: Այս հոդվածով մենք ցանկանում ենք լուսաբանել Աբեղյանի մանկավարժական գործունեությունը՝ նրան համարելով դպրոցաշինության և հայ մատաղ սերնդի կրթության ու դաստիարակության մեծագույն նախանձախնդիրներից մեկը: Մանուկ Աբեղյանը երկարամյա վաստակավոր դաստիարակ և ուսուցչապետ է, ներհուն ուսումնասիրողը մեր հին ու նոր լեզվի ու գրականության:

⁷ Մանուկ Խաչատուրի Աբեղյան, Բիբլիոգրաֆիա, Հայկական ՄՍՌ ԳԱ, Երևան, 1963, էջ11:

Манук Абебян педагог

Резюме

В истории педагогики отмечают многочисленные имена людей, посвященных себе науке, среди которых по объему и значению выполненной работы особое место занимает Манук Абебян. О его научной филологической деятельности говорилось неоднократно. Этой статьей мы хотим просветить педагогическую деятельность Абебяна, считая его великим создателем школьной и воспитательной науки юного армянского поколения. Манук Абебян заслужанный учитель, воспитатель, одновременно исследовал новую и древнюю литературу и язык.

N. Mkrtchyan

Manouk Abeghyan as a Pedagogue

Summary

The history of Pedagogy is characterized by numerous names, among whom the greatest importance is given to Manouk Abeghyan by his value and meaning. His scientific philological activity has been much spoken about. By this article we want to enlighten Abeghyans pedagogical activity, calling him one of the initiatives of teenage education and upbringing and one of the school founders. Manouk Abeghyan is a long-lasting public upbringer and teacher, one of the thorough investigators of our old and new language and literature.